

органами виконавчої влади, профільними установами та організаціями у вирішенні ними питань, пов'язаних із розвитком індустріальних парків. [3]

Одним з ефективних інструментів залучення додаткових інвестицій у державний сектор економіки України та одночасно з цим дієвим механізмом, який сприяє розвитку відносин між державними органами та бізнесом є Державно-приватне партнерство (далі – ДПП). Держава гарантує додержання встановлених законодавством України умов для провадження діяльності приватних партнерів, пов'язаної з виконанням договорів, укладених у рамках ДПП, додержання прав і законних інтересів приватних партнерів.

Однією з форм здійснення ДПП є концесія, що передбачає надання концесіодавцем концесіонеру права на створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та технічне переоснащення), та/або управління (користування, експлуатацію, технічне обслуговування) об'єктом концесії, та/або надання суспільно значущих послуг у порядку та на умовах, визначених концесійним договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини операційного ризику, що охоплює ризик попиту та/або ризик пропозиції. [3]

Як показали дослідження, на думку науковців, що займаються питаннями залучення приватних інвестицій, основними принципами, які дозволять подолати наявні інституційні обмеження, є:

- міцний інституційний потенціал і підтримка міжнародних фінансових організацій (МФО) та інституцій фінансування розвитку (ДФІ), включаючи міжнародні банки розвитку;
- гарантії оплати для приватних партнерів;
- страхування від повторних ризиків військових дій;
- чіткий і послідовний список життєздатних проектів;
- оптимізовані та стандартизовані прозорі процедури відбору інвесторів;
- доступні шаблони тендерної документації для групи проектів [3].

Література

1. URL: https://www.ukrinform.ua/tag-zbitki#google_vignette
2. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-v-ukrajini-na-pochatok-roku-rosiya-nanesla-zbitkiv-na-sumu-600-750-mlrd-dolariv-12131160.html>
3. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=93e0fdd8-41bc-4737-a700-75d32c29d885&title=InformatsiinoanalitichniMaterialiSchodoInvestitsiinogoKlimatuVUkraini>

Артёмов Т. І.

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», д.е.н., доц.,
головний науковий співробітник відділу економічної теорії

ГЛОБАЛЬНО-ЛОКАЛЬНІ ЗМІНИ ВЛАСНОСТІ ТА СВІТОУСТРОЮ: ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Масштабні перетворення прав і відносин власності на рубежі ХХ–ХХІ ст. ініціювали процес глобальних ринкових трансформацій, які до 2020-х рр. зумовили докорінні зміни в структурі та формах організації економічної діяльності. Передбачалося, що процеси гіперінфляції та масової приватизації на пострадянському економічному просторі зумовлять перехід від системи традиційного соціалізму до соціального ринкового господарства. Однак у системі ринкового господарства, своєю чергою, позначився перехід від індустріального до постіндустріального суспільства: під час неоліберальної революції процеси масової приватизації ініціювали інверсійну за своїм характером ринкову трансформацію. У 1990-і рр. патерналістська модель соціальної держави в ринково зрілих країнах піддалася перегляду і почала мігрувати у бік моделі ефективної держави, контури якої були позначені в Доповіді Світового банку «Держава мінливому світі» (1997).

Сьогодні процеси перетворення форм власності зберігають актуальність для багатьох країн світу. При цьому вони відбуваються у різних напрямках: через реалізацію програм націоналізації та приватизації. Отже, головною метою даної публікації є визначення орієнтирів повоєнного відновлення економіки України з урахуванням глобальних викликів, спричинених змінами форм власності та господарських порядків.

Модифікація буття економічного простору та господарського порядку на локальному рівні здійснюється перманентно; проте у глобальному контексті можна назвати кілька її стадій, які отримали, хоча на поверхні невиразне, відображення в економічній науці. Перша трансформація знаменувала перехід від буття природного стану до буття, сформованого індустрією, за подобою природного, ринкового простору. Такий перехід здійснився на межі XVII-XVIII ст. і створив передумови для становлення політичної економії як науки. Друга модифікація у формі постіндустріального переходу намітилася в XX ст. і з новою силою заявила про себе в ході становлення інформаційно-мережевої економіки на рубежі XX-XXI ст. [1, с. 192–194].

Сьогодні наукове осмислення змісту ринкових трансформацій здійснюється переважно у межах конструктивних економіко-математичного моделювання, економетричної логіки. У контексті традиційних підходів, у найближчі 10–15 років світовий господарський порядок зазнає суттєвих змін внаслідок становлення алгоритмічного суспільства та платформної економіки [2]. Інформаційно-цифрова платформа сучасних ринкових та інших соціальних комунікацій інтерпретується при цьому як програмно-апаратне середовище алгоритмічного пошуку на основі аналізу великих даних. На відміну від традиційних майданчиків (фізичних чи віртуальних) ринкової економіки модерну, інформаційно-цифрова платформа підпорядковує взаємодію її користувачів, продавців та покупців суворим алгоритмам. Хоча зовні актори мають право вільного вибору, під час комунікації вони безперервно отримують від платформи рекомендації, які корегують їхню поведінку а, отже, визначають сам вибір. Тільки підкоряючись програмному алгоритму платформи, користувачі в результаті отримують бажаний результат: винаймають квартиру в незнайомому місті, замовляють таксі, наймають фрілансера тощо.

Отже, інформаційно-цифрові платформи, які за формою функціонують як ринки, в основі спираються на жорсткий алгоритмічний каркас планування та безперервної корекції поведінки акторів за допомогою технологій інтерфейсу і блокчейну. Алгоритмічна детермінація поведінки суб'єктів за допомогою інтерфейсу здійснюється через технології підштовхування (nudge – наджу); за допомогою блокчейну – через програмне кодування як криптографію законодавства із гарантією його виконання.

Динаміка алгоритмічного суспільства сполучається з низкою таких системних ризиків і загроз, як: турбулентність й невизначеність; ефекти «доміно», масштабної агресії, надмірної оптимізації. технологічної сліпоти (прихованих параметрів). Домінуючі в алгоритмічному суспільстві технології та симбіотично пов'язані з ними гібридні інтелекти не здатні працювати з творчим «контуром» людської психіки та мислення. Така сфера для гібридного інтелекту перебуває у зоні прихованих параметрів – так званої «сліпий зоні». Отже, творчість є найефективнішим засобом (у певному сенсі ідеальною зброєю) протидії диктату алгоритмічних технологій. Втім, сам процес творчості сьогодні дедалі більше спрямовується проти людини, бо здійснюється переважно у військовій сфері.

Так, сфери військового застосування нанотехнологій з найбільшим очікуваним ефектом від їх впровадження охоплюють електроніку, фотоніку, магнітні та оптичні матеріали, інформаційно-комунікаційні пристрої, програмне забезпечення і штучний інтелект, конструкційні матеріали, нетрадиційні джерела енергії, нові типи (в тому числі надмініатюрні) двигунів, багатофункціональні транспортні засоби, надмініатюрні високочутливі датчики, засоби захисту, імплантовані системи, автономні роботизовані без екіпажні апарати, біотехнічні гібридні пристрої тощо.

У руслі логіки сучасного політико-економічного мислення, підтримання лідерства у військовій сфері є запорукою загального глобального технологічного та соціально-економічного домінування. При цьому вважається, що військове протистояння у сучасному світі має переважно локальний характер; є прогнозним і керованим, тому, хоча й може виступати засобом замаху на

існуючий світовий порядок, нездатне стати серйозним інструментом його перетворення [3]. Втім, на рубежі століть ерозія міжнародного права, перш за все, законів ведення бойових дій, зневажання моральних норм на тлі «глобальної війни проти тероризму» позбавили військову ініціативу будь-яких обмежень. На тлі економіки вражень, вона сприяє «креативному» розмиванню традиційних канонів моралі та міжнародного права, виводить людські дії на рівень локально-глобальної природної тваринності.

3 лютого 2022 р. політико-економічна ситуація у світі суттєво змінилася через повномасштабну агресію РФ проти суверенної України. Населення України стало свідком реалізації ефектів політичної зневаги до нагальних прав людського гуртожитку: права на життя та на об'єкти власності як основу нормального соціально-економічного відтворення на індивідуальному та суспільному рівнях. *Трансформація інституту власності в умовах військового стану зумовила його реалізацію в обмеженому форматі – переважно як право політичного розпорядження майном, правами, життям, господарськими перспективами.* Зміни стосуються:

- руйнування статусу державного суверенітету та інститутів державної безпеки через відчуження територій, знищення ресурсне-енергетичного, продуктивного, організаційно-управлінського суспільного потенціалу тощо;

- порушення базових прав людини на життя й здоров'я, свободу пересування, освіту, володіння майном для нормального соціально-економічного відтворення на приватному та суспільному рівнях;

- знецінення права на вільну працю та її гідну оплату;

- зазіхання на творчу суб'єктність, самотність людини через безкарне знищення об'єктів суспільної інфраструктури, бізнесу, особистої власності;

- експропріацію й перерозподіл майна суспільних та інших організацій третинного сектора економіки;

- зростання обсягів державного та приватного боргу тощо.

На думку фахівців і пересічних громадян, *військовий стан в Україні справляє значний негативний вплив майже на всі країни світу* через загальний стан невизначеності господарських перспектив, ризики політико-економічної нестабільності, порушення ринкової рівноваги внаслідок зростання цін на енергоносії та основні продукти харчування тощо. Під впливом пандемії злидні значно зросли у всьому світі, а війна в Україні є додатковим чинником їх посилення. У більшості країн ЄС національні уряди запровадили низку заходів для стримування інфляції й підтримки соціально вразливих верств населення [4; 5; 6].

Отже, *війна в Україні може зумовити перехід до нового політико-економічного порядку – стану «нової реальності»*, в межах якого відбуватимуться суттєві зміни в торгівлі енергоносіями, сільськогосподарською сировиною, технологіями, зсуви в ланцюжках поставок, організації платіжних систем, в структурі валютних резервів, а уряди з міркувань безпеки почнуть вживати заходи з налаштування гнучкого взаємозв'язку інструментів грошово-кредитної та фіскальної політики.

Завдання повоєнної економічної реконструкції України

Нагальним прагненням уряду України та міжнародного співтовариства є повоєнне будівництво в Україні стійкої економіки європейського типу, яка створить стимули для саморозвитку. На відновлення зруйнованої інфраструктури знадобиться значне фінансування; втім економіко-технологічна реконструкція та повернення біженців сприятимуть пожвавленню економічного зростання, зміцненню інститутів та державної політики.

На думку фахівців, ефективна повоєнна відбудова України можлива через:

- створення спеціальних інституцій реконструкції України за європейської участі* для забезпечення низки послідовних довгострокових фінансових інвестицій в інфраструктуру та розвиток людського капіталу;

- кардинального скорочення зовнішнього боргу України* (станом на 31 серпня 2023 р. державний та гарантований державою борг України становив 4897,56 млрд грн або 133,93 млрд дол. США [7]), що суттєво вплине на оздоровлення державних фінансів й відкриє доступ до

світових ринків капіталу;

залучення зусиль третіх країн, які мають досвід інвестицій в інфраструктуру і шукають можливості їх використання за кордоном тощо [8].

Отже, повоєнна відбудова економіки України із подальшим відновленням її стійкого соціально-економічного розвитку розглядається на засадах спільно-розділеної участі. На нашу думку, *міжнародна фінансово-економічна допомога має сприяти активізації внутрішніх творчих господарських процесів.* Така активізація має відбутися через ефективне управління процесами перетворення прав і відносин власності.

Ефективне перетворення відносин власності створює подвійний організаційно-економічний ефект. Адже воно, з одного боку, обумовлюється якістю управлінських відносин і потребує суттєвого удосконалення системи корпоративного управління, з іншого, – зумовлює зниження трансакційних витрат, а саме, витрат опортуністичної поведінки. Все це сприятиме підвищенню загального рівня довіри в економіці.

Напрями впровадження творчих ідей. Загалом процеси масштабної приватизації в економіці України, які не припиняються на тлі військових дій, мають виправдувати позитивні (оптимістичні) очікування громадянського суспільства і здійснюватися у контексті кращих міжнародних тенденцій. Ефективне перетворення відносин власності сприятиме підвищенню загального рівня економічної довіри і соціальної згуртованості за умов:

чіткого і зрозумілого для громадянського суспільства визначення і пояснення цілей, механізмів та результатів приватизаційних процесів як складових довгострокової соціально відповідальної економічної політики держави;

згладжування ефектів асиметрії економічної інформації в суспільстві через забезпечення максимальної прозорості приватизаційних угод та механізмів розподілу корисного ефекту внаслідок зміни прав власності;

створення відповідних економічних інститутів для ефективного перетворення зміни правових повноважень на інноваційний розвиток та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Отже, активізація внутрішнього творчого відтворювального потенціалу є ключовим чинником повоєнного відновлення економіки України. Творча мотивація відбуватиметься через механізми ефективного і прозорого управління процесами перетворення власності.

Література

1. Артьомова Т.І. Вартість і ціна: Логіко-історичний процес формоутворення. К.: Основа, 2006.
2. Gartner Identifies the Top 10 Strategic Technology Trends for 2016. Orlando, Florida, October 6, 2015. Analysts Explore Top Industry Trends at Gartner Symposium/ITxpo 2015, October 4-8 in Orlando. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2015-10-06-gartner-identifies-the-top-10-strategic-technology-trends-for-2016>.
3. Глобальні майбутні тенденції 2030: Альтернативні світи. Короткий огляд. Публікація Національної ради із розвідки США. Ташкент, 2013. URL: http://www.cawater-info.net/library/rus/global_trends_2030.pdf
4. The impact of the war in Ukraine on the European Union's economy. Електронний ресурс. URL: <https://www.santander.com/en/press-room/insights/the-impact-of-the-war-in-ukraine-on-the-european-unions-economy>
5. Pisani-Ferry J. The economic policy consequences of the war / Bruegel Blog. March 8, 2022. Електронний ресурс. URL: <https://www.bruegel.org/2022/03/the-economic-policy-consequences-of-the-war/>
6. Blanchard O. Why I worry about inflation, interest rates, and unemployment. PIIE, March 14, 2022. Електронний ресурс. URL: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/why-i-worry-about-inflation-interest-rates-and-unemployment>
7. Державний та гарантований державою борг України у серпні 2023 р. зріс. Електронний ресурс. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3767359-derzborg-ukraini-u-serpni-zbilsivsa-na-101-milarda.html>

8. Колодзько Г.ж. Відновлення України потребує списання боргу та допомоги ЄС та Китаю. *Фінансовий часопис*. 8 квітня 2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rtvi.com/stories/kto-zhdet-cho-dadut-dengi-tot-idiot-cho-budet-s-ekonomikoy-ukrainy-posle-spetsoperatsii/>

Бажал Ю.М.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної теорії

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Запровадження в Україні інноваційної моделі економічного розвитку висуває нові вимоги до галузі вищої освіти, суть яких полягає у тому, що ця сфера повинна масштабно створювати науково-технологічні інновації, які стали результатом вагомих здобутків науково-дослідної діяльності та кооперації з бізнесовими структурами. Така кардинальна трансформація університетського менеджменту повинна бути пов'язана зі зміною концептуальної візії на роль і функції сучасних ЗВО. В інноваційному циклі вони сьогодні виконують роль початкової та проміжної стадій і, як показують наші дослідження, практично не обслуговують заключну стадію цього циклу – інноваційну, коли відбувається комерціалізація здобутих нових знань. Саме вихід на заключну стадію інноваційного циклу перетворює ЗВО на підприємницькі університети.

Необхідність розбудови підприємницьких університетів була науково обґрунтована концепцією моделі управління інноваціями «Потрійна спіраль» [1]. Методологічна сутність цієї теорії та відповідних практичних проблем її впровадження в Україні були розкриті нами в статті [2]. Важливість розбудови та роль дослідницьких та підприємницьких університетів розкривались в наукових публікаціях О. Жилінської [3], І. Новікової [4], М. Ситницького [5]. Проте в Україні залишається малодослідженою проблема трансформації дослідницьких університетів у підприємницькі. Проведений нами аналіз показує, що в управлінні сферою вищої освіти практично відсутні критерії оцінки функціонування ЗВО, які засвідчували би результати їхньої підприємницької діяльності.

Оцінка інноваційного потенціалу ЗВО України може здійснюватися за наявною статистикою патентної активності, де фактично висвітлюються стадії інноваційного циклу, які представлені індикаторами: кількістю отриманих патентів, винаходів, корисних моделей та промислових зразків [6]. Ці індикатори практично віддзеркалюють потенціал інноваційності українських університетів, але вони показують український незадовільний стан за критеріями комерціалізації своїх наукових досягнень. Так, українські ЗВО не вносять свій внесок у фінальну стадію інноваційного циклу – впровадження науково-технологічних розробок у практику. Про це свідчать дані про відсутність у ЗВО такого результату, як розробка промислових зразків, що означає обмаль діяльності з комерціалізації своєї патентної та винахідницької активності, а також науково-технологічних розробок. У 2022 році з 266 ЗВО, які обстежувались Держпатентом, жоден не мав виготовлених промислових зразків. Зрозуміло, що це частково обумовлено війною та військовим станом, але у попередні роки ситуація за цим індикатором була майже подібною [6]. Це означає, що дослідницька робота в українських університетах не завершується стадією комерціалізації, а відтак сфера вищої освіти мало генерує інновацій.

Такий стан речей демонструє серйозну кризу української системи вищої освіти. Відсутність економічної мотивації виконувати науково-дослідну роботу, яка орієнтована на фінальну стадію інноваційного циклу – виробниче впровадження отриманих наукових результатів, гальмує діяльність і на наукових стадіях цього циклу. Про це свідчить один з надважливих індикаторів наукової діяльності ЗВО – кількість отриманих патентів. Перше місце за цим критерієм в 2022 році зайняв Національний університет біоресурсів і природокористування України з 65-ма отриманими патентами. Загальноновизнаний науково-технологічний університет-лідер – НТУ України «Київський політехнічний інститут ім. І.Сікорського», мав тільки 26-ть отриманих